

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА РОЗБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF INDUSTRY DEVELOPMENT AND CREATION OF EFFECTIVE INDUSTRIAL POLICY IN UKRAINE

Юрій КИНДЗЕРСЬКИЙ,
кандидат економічних наук,
Інститут економіки та прогнозування
НАН України, Київ

Yuriy KINDZERSKYI,
PhD Economics,
Institute for Economics and Forecasting,
Ukrainian NAS, Kyiv

СТАТТЯ 3. ДИСФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ПРОМИСЛОВОСТІ ТА УМОВИ ЇХ УСУНЕННЯ

PART 3. STATE POLICY DYSFUNCTIONS IN THE INDUSTRIES AND CONDITIONS OF THEIR ELIMINATION

Виникнення проблем промисловості, про які йшла мова у двох попередніх частинах цієї роботи, чималою мірою є наслідком здійснюваної урядом промислової політики. Вона не вписується в рамки відомих у світі класичних моделей «жорсткої» (вертикальної, секторальної) чи «м'якої» (горизонтальної) політики. У ній присутні окремі елементи як однієї, так і іншої, причому елементи «жорсткої» моделі є результатом трансформації радянських адміністративних методів управління до нових умов, а елементи «м'якої» – спробою впровадити суто ринкові регулятори у далеке від ринкового вітчизняне інституційне середовище. Застосований в українській практиці інструментарій як «жорсткої», так і «м'якої» моделей досить обмежений порівняно з тим, що використовується в світовій практиці, тому його ефективність низька. Вітчизняну промислову політику можна охарактеризувати як ситуативну, фрагментарну, безсистемну, нецілеспрямовану, пролобістську, стратегічно невиразну, конформістську.

Перелічені в **табл. 1** і **табл. 2** заходи прямої підтримки не призвели до поліпшення стану галузей ні з точки зору модернізації виробничих потужностей, ні з точки зору покращення фінансових результатів їх діяльності. Проте відсутність позитивного результату не слід списувати, як це традиційно робиться ринковими ортодоксами, на неефективність прямої підтримки взагалі. В інших країнах, зокрема в країнах Заходу та нових індустріальних країнах Південно-Східної Азії, ця форма підтримки свого часу спрацювала і дозволила як модернізувати старі, так і розвинути нові галузі промисловості. Протилежний результат, отриманий в Україні, має виключно лобістське походження, де-факто підтримка орієнтована на збереження нинішнього «статус-кво» її одержувачів, не створюючи у них достатніх мотивів для проведення реструктуризації та модернізації виробництва. Навіть такі перспективні для світової економіки галузі, як літакобудування та ракетно-космічна, отримали підтримку не через свідому політику держави щодо їх розвитку, а завдяки активному лобюванню своїх інтересів виходячи з мотивів самозбереження.

Практично всі галузеві програми розвитку в Україні декларативні як у частині постановки цілей, так і в частині вибору засобів їх досягнення. Програмні цілі не конкретизуються кількісними показниками, в програмних завданнях лише констатується факт необхідності «сприяння» й розробки певних механізмів підтримки, проте ні зміст такого «сприяння», ні самі механізми не визначаються. Зв'язок між програмними цілями і завданнями часто примарний або взагалі не простежується, а перелік останніх формується виходячи не з поставленої мети, а з можливості задоволення інтересів суб'єктів, що пролобіювали ухвалення

програми. Державне фінансування програм не забезпечується у передбачених обсягах. Так, за висновками Рахункової Палати України, зробленими на підставі аналізу результатів виконання ряду завершених програм, фінансування здійснювалось державою за залишковим принципом, в окремі роки воно взагалі припинялось, рівень фінансової забезпеченості програм був у рази менший від передбачених обсягів¹.

Отже, немає підстав стверджувати, що промислова політика в Україні неефективна, тому що в її основу покладена «жорстка» модель. Можна говорити лише про невдачу спроби імплементації цієї моделі у вітчизняну практику у вигляді недостатньо виваженого й безсистемного застосування її окремих інструментів.

Ряд дослідників, що дотримуються дирижистських поглядів, пов'язують проблеми вітчизняної промисловості із запровадженням «м'якої» ліберальної моделі промислової політики. Дійсно, всі інституційні й господарські реформи в Україні в останні десятиліття, в тому числі реформи політичної команди, що прийшла до влади у 2010 році, здійснювались під офіційними гаслами про необхідність виведення держави з економіки, мінімізації її впливу на діяльність суб'єктів тощо. Проте ці гасла, з одного боку, залишились нереалізованими, а з другого – вони не мають нічого спільного з тими елементами політики, які притаманні для «м'якої» моделі. Основними пріоритетами останньої в традиційному розумінні є підтримка конкурентоспроможності компаній, створення сприятливих умов для започаткування й ведення бізнесу, зменшення ризиків інвестиційної й господарської діяльності та покращення інвестиційного клімату, допомога в науково-дослідній діяльності компаній, організація навчання, перенавчання й підвищення кваліфікації працівників, вирівнювання регіонального розвитку, реалізація екологічних програм, стимулювання самозайнятості населення через підтримку розвитку малого й середнього бізнесу, розвиток інфраструктури².

В Україні жоден з перелічених пріоритетів не знайшов практичного втілення. Країна залишається серед світових аутсайдерів за конкурентоспроможністю та легкістю ведення бізнесу, а також світовим лідером за рівнем корупції та обтяжливістю оподаткування. Зокрема, в рейтингу глобальної конкурентоспроможності Світового Економічного Форуму Україна посіла 82-е місце у 2011-2012 роках, поступившись усім розвиненим країнам та більшості країн СНД (**рис. 1**). Серед дванадцяти факторів конкурентоспроможності, що оцінюються цією міжнародною організацією, найвищу оцінку здобув розмір ринку (38-е місце), він став єдиною конкурентною перевагою країни в ці роки. Решта факторів потрапили в розряд потенційних відставань або критичних загроз. Факторами відставання залишаються вища освіта та професійна підготовка (51-е місце), ефективність ринку праці (61-е), інфраструктура (71-е), здоров'я та початкова освіта (74-е), інновації (74-е), технологічна готовність (82-е), причому лише останній із названих факторів покращив свої позиції у порівнянні з попередніми роками, решта погіршили.

Розкрито проблеми розвитку вітчизняної промисловості в контексті структурно-виробничих, товарно-ринкових, зовнішньоекономічних, інвестиційно-відтворювальних аспектів функціонування галузі та здійснюваної щодо неї державної політики. Запропоновано деякі напрями удосконалення цієї політики на основі відновлення активної господарської ролі держави.

Ukrainian industry's development problems in a context of structurally-manufacturing, market, external economic, investment aspects of functioning of branch and a state policy are carried out in it are opened. Some directions of improvement this policy on the basis of restoration of an active states' economic role are offered.

Таблиця 1. Деякі види державної підтримки окремих галузей промисловості України у частині сплати податків, мита, погашення кредитів

Вид пільги	Галузь чи вид діяльності, рік введення пільги	Чинність пільги на 01.01.2012
Звільнення від сплати податку на додану вартість і мита на імпортовані матеріали, устаткування, комплектуючі, обладнання, сировину, якщо аналогічні товари не виробляються на території України	Літакобудування (2001) Ракетобудування (2000) Виробництво біопалива (2011) Виробництво електроенергії з відновлювальних джерел (2011) Поліграфічна діяльність (2011)	Чинна
	Суднобудування (1999) Автомобілебудування (1997)	Скасована*
Справляння податку на додану вартість на імпортоване устаткування, обладнання та комплектуючі, що не виробляються в Україні та ввозяться вітчизняними підприємствами для використання у господарській діяльності, податковим векселем на суму зазначеного податку із строком погашення на 720-й календарний день з дати видачі векселя митному органу	Суднобудування (2011)	Чинна
Відстрочка по сплаті податку на прибуток на суму авансових платежів, отриманих від замовників продукції (суден, літаків), які включаються до валового прибутку і підлягають сплаті податку на прибуток лише в момент здачі продукції (судна, літака) замовнику	Суднобудування (1999) Літакобудування (2001)	Скасована*
Звільнення від сплати податку на землю	Суднобудування (1999) Літакобудування (2001) Ракетобудування (2000) Автомобілебудування (1997)	Чинна Скасована*
Нульова ставка податку на додану вартість при продажу кінцевої продукції на внутрішньому ринку	Суднобудування (1999); Ракетобудування (2000).	Скасована*
Звільнення від податку на прибуток підприємств на суму реінвестованих прибутків	Автомобілебудування (1997)	Скасована*
Тимчасове (на 10 років) звільнення від податку на прибуток з 1 січня 2011 року	Суднобудування Літакобудування Машинобудування для АПК Видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ Виробництво біопалива Виробництво електроенергії з відновлювальних джерел Поліграфічна діяльність	Чинна
Звільнення від акцизного збору при виробленні підакцизних товарів у кількості не менше від мінімально встановленої законодавством	Автомобілебудування (1997)	Скасована*
Здешевлення за рахунок коштів державного бюджету вартості кредитів виробникам	Суднобудування (2004) Літакобудування (2001)	Чинна
Здешевлення за рахунок коштів державного бюджету вартості кредитів на закупівлю суб'єктами авіаційної техніки вітчизняного виробництва	Літакобудування (2012)	Чинна

Примітка: * Скасована до моменту приєднання України до СОТ.

Джерело: Закони України у першій та чинній редакція: «Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні» від 19 вересня 1997 року №535/97-ВР / Офіційний вісник України – 1997 р., № 42. – С. 12; «Про розвиток літакобудівної промисловості» від 12 липня 2001 року №2660-III / Офіційний вісник України від 23.08.2001 – 2001 р., № 32. – С. 79; «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» від 18 листопада 1999 року №1242-XIV / Офіційний вісник України від 14.01.2000 – 1999 р., № 52. – С. 1; «Про державну підтримку космічної діяльності» від 16 березня 2000 року №1559-III / Офіційний вісник України від 28.04.2000 – 2000 р., № 15. – С. 18; Податковий кодекс України (Розділ XX. Перехідні положення) від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Голос України. – №229–230 (4979–4980) від 4 грудня 2010 року. – С. 4–59.

Найбільшу загрозу для вітчизняної конкурентоспроможності становить фактор державних та приватних інститутів (131-а позиція серед 142 країн), що відображає всі негаразди в стосунках між державою та бізнесом, серед яких: слабкий захист прав власності та інвестицій; ненадійність правоохоронних органів та відсутність незалежного правосуддя, неможливість оскарження бізнесом регуляторних актів держави, що завдають йому шкоди; партикуляризм у стосунках між державою та бізнесом у вигляді надмірного фаворитизму та лобізму в ухваленні державних рішень, непрозорості політики держорганів; неякісне державне управління, що характеризується високим рівнем хабарництва, марнотратства та нецільового використання бюджетних коштів, злиттям влади з організованою злочинністю, наслідком чого є низький рівень довіри суспільства до влади й політиків (рис. 2).

Серед найбільш проблемних факторів для ведення бізнесу на першому місці у 2012 році, на думку підприємців, була корупція. На неї вказало 16% опитаних керівників підприємств. Потім іде податкова політика (14,4%), доступ до фінансування (13,6%), неефективність держапарату (10,3%) (рис. 3). Проблемність цих факторів з приходом до влади нової політичної команди в останні роки лише посилилась. Це впливає принаймні з того, що у 2008 році на них вказало вдвічі менше респондентів.

За легкістю ведення бізнесу в рейтингу Світового банку у 2012 році Україна посіла 152-гу сходинку зі 183 країн, опустившись від попереднього року на 3 позиції (рис. 4). Урядові реформи, задекларовані як прогресивні й дерегуляційні, за фактом лише ускладнили умови кредитування,

захисту інвесторів, міжнародної торгівлі, реєстрації власності. Незначно полегшилось отримання дозволів на будівництво, змістившись із передостанньої 182-ї позиції у 2011 році на 2 пункти вгору у 2012.

Ухвалення в Україні нового Податкового кодексу не змінило умов оподаткування, вони залишаються найгіршими у світі, посідаючи 181-е місце, і є найнесприятливішим фактором для ведення бізнесу в країні. Україна – абсолютний світовий рекордсмен за кількістю сплачуваних податків, зборів і обов'язкових платежів. За оцінками Світового банку, вітчизняний бізнес у тій чи іншій формі сплачує 135 різних податків³. Другу сходинку займає Румунія, в ній 113 податків, третю – Ямайка – 72 податки. Водночас у ряді країн, які прийнято вважати успішними, кількість сплачуваних податків на порядки менша, наприклад: у Швеції та Норвегії – 3, Сінгапурі – 5, Франції – 7, Великобританії, Фінляндії – 8, США – 11.

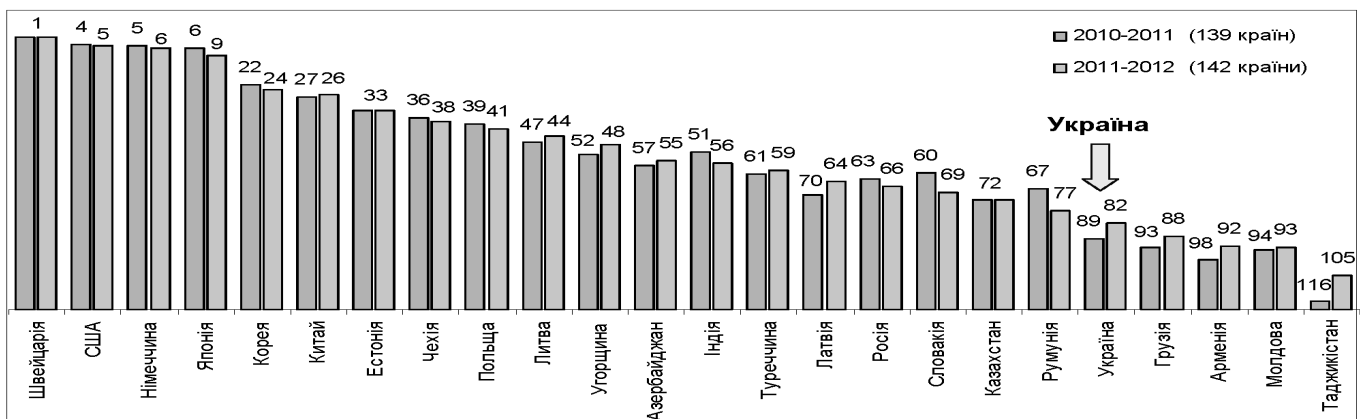
Проблеми вітчизняного оподаткування бізнесу полягають не лише у надмірній кількості сплачуваних податків. Є також значна невідповідність у розподілі між галузями обсягів сплачених податків і обсягів виробленої ними продукції. Це проявляється у значно заниженій (металургія, хімія) або завищеній (машинобудування) частці сплачених галузями прямих та непрямих податків у порівнянні з їх часткою в структурі реалізованої продукції. Ця невідповідність значною мірою причетна до формування негативних тенденцій у структурі вітчизняного виробництва й зумовлена не стільки наданням податкових пільг, скільки широкими можливостями для ухиляння від сплати податків, як законними, так і напівзаконними. Наприклад, у 2010 році частка металургійного виробництва в структурі

Таблиця 2. Державні програми, що діяли в промисловості України та її окремих галузях у 1990-х та 2000-х роках

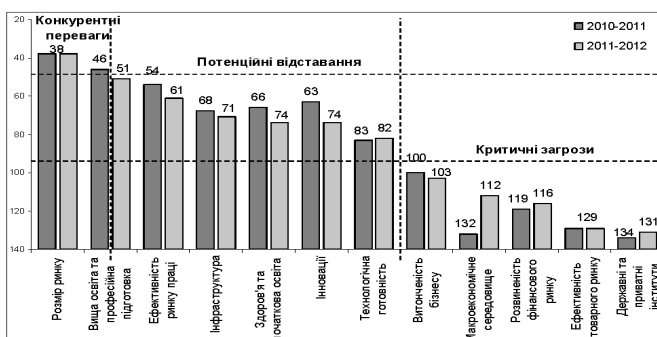
Галузь, вид діяльності	Програма	Чинність на 01.01.2012
Загальногалузеві	Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки (Постанова КМ України від 28 липня 2003 р. № 1174)	Завершена
	Державна програма розвитку внутрішнього виробництва (Постанова КМ України від 12 вересня 2011 р. № 1130)	Діє
Вугільна промисловість	Програми розвитку вугільної промисловості та соціальної сфери шахтарських регіонів на період до 2005 року (Постанова КМ України від 2 березня 1994 р. № 141)	Завершена
	Програма «Українське вугілля» (Постанова КМ України від 19 вересня 2001 р. № 1205)	Діє
Гірничо-металургійний комплекс	Комплексна програма розвитку кольорової металургії України на період до 2010 року (Постанова КМ України від 18 жовтня 1999 року № 1917)	Завершена
	Державна програма розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 року (Постанова КМ України від 28 липня 2004 р. № 967)	Завершена
Машинобудування	Державна програма розвитку компресорного та мембранного машинобудування на 2005-2014 роки (Постанова КМ України від 5 липня 2004 року № 833)	Достроково припинена у 2008 р.
	Державна програма розвитку виробництва складної сільськогосподарської техніки на 2004-2006 роки (Постанова КМ України від 13 липня 2004 року № 906)	Завершена
	Державна програма розвитку машинобудування на 2006-2011 роки (Постанова КМ України від 18 квітня 2006 р. № 516)	Завершена
	Державна програма розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 роки (Постанова КМ України від 26 вересня 2007 р. № 1181)	Завершена
Ракетно-космічна галузь	Загальнодержавна (Національна) космічна програма України на 2003-2007 роки (Закон України від 24 жовтня 2002 року № 203-IV)	Завершена
	Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2008-2012 роки (Закон України від 30 вересня 2008 року № 608-VI)	Діє
	Державна програма розвитку державних підприємств «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод імені О.М. Макарова» і «Конструкторське бюро «Південне» імені М.К. Янгеля» (Постанова КМ України від 10 квітня 2009 р. № 491)	Діє
Авіабудування	Програма розвитку авіаційної промисловості України (Указ Президента України від 3 липня 1992 року № 363/92)	Завершена
	Державна комплексна програма розвитку авіаційної промисловості України на період до 2010 року (Постанова КМ України від 12 грудня 2001 року № 1665-25)	Завершена
	Загальнодержавна програма створення військово-транспортного літака Ан-70 та його закупівлі за державним оборонним замовленням (Закон України від 5 лютого 2004 року № 1462-IV)	Діє
	Стратегія розвитку вітчизняної авіаційної промисловості на період до 2020 року (Розпорядження КМ України від 27 грудня 2008 р. № 1656-р)	Діє

Джерело: складено автором.

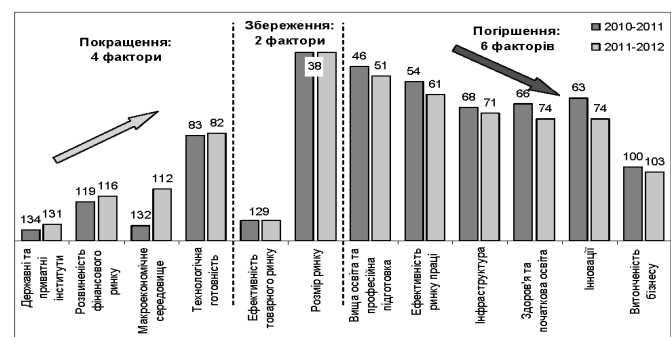
Рис. 1. Глобальна конкурентоспроможність України у розрізі країн та факторів за версією Світового Економічного Форуму, позиція країни

а) рейтинг країн за Індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI)

б) якість факторів конкурентоспроможності України у 2011-2012 рр.

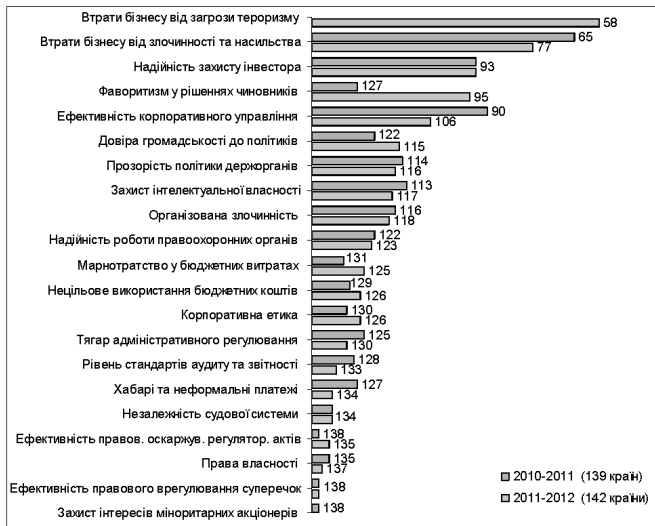

в) зміна стану факторів конкурентоспроможності від попереднього періоду

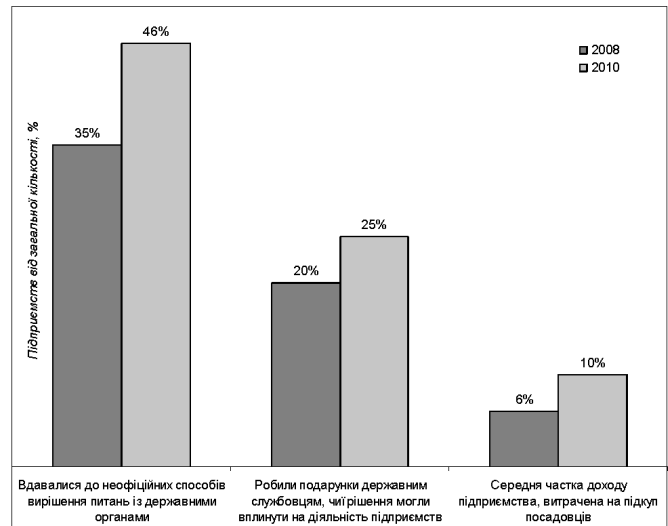
Джерело: The Global Competitiveness Report 2011-2012 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland: 2011. – P. 356-357; The Global Competitiveness Report 2010-2011 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland: 2010. – P. 334-335.

Рис. 2. Стан та взаємовідносини державних та приватних інститутів в Україні

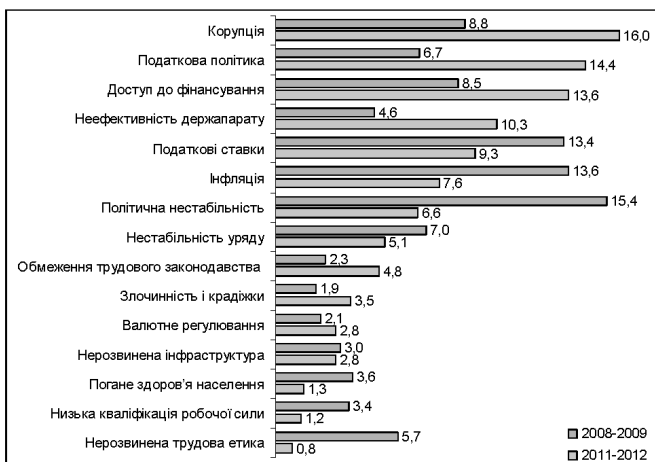
а) рейтинг складових фактору «Державні та приватні інститути» ІГК України

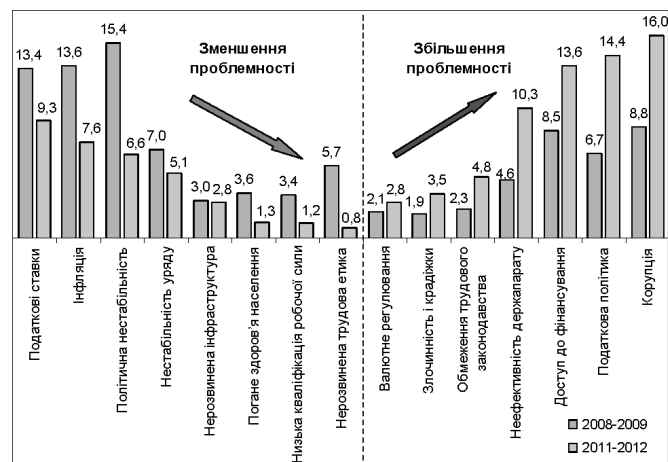
б) поширеність серед підприємств неофіційних способів вирішення питань з державними органами

Джерело: The Global Competitiveness Report 2011-2012 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland: 2011. – P. 356-357; The Global Competitiveness Report 2010-2011 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland: 2010. – P. 334-335; Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес. Жовтень 2011 / Міжнародна фінансова корпорація. – К. – С. 23.

Рис. 3. Найбільш проблемні фактори для ведення бізнесу в Україні за версією Світового Економічного Форуму, відсотків опитаних керівників підприємств

а) рейтинг на 2011-2012 рр.

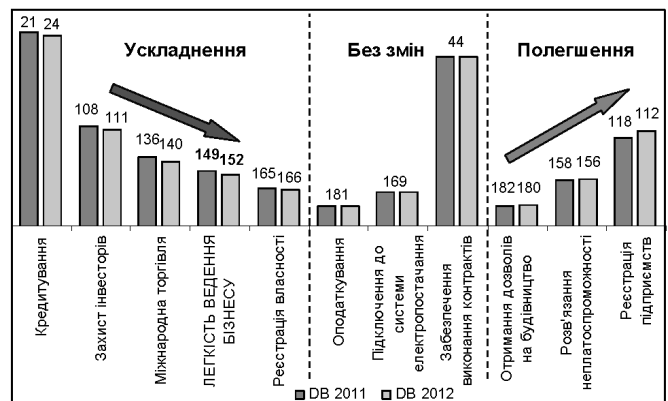
б) зміна проблемності до попереднього періоду

Джерело: The Global Competitiveness Report 2011-2012 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland: 2011. – P. 356; The Global Competitiveness Report 2008-2009 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland: 2010. – P. 334.

Рис. 4. Легкість ведення бізнесу в Україні у 2011-2012 роках за рейтингом Світового банку «Doing Business» для 183 країн

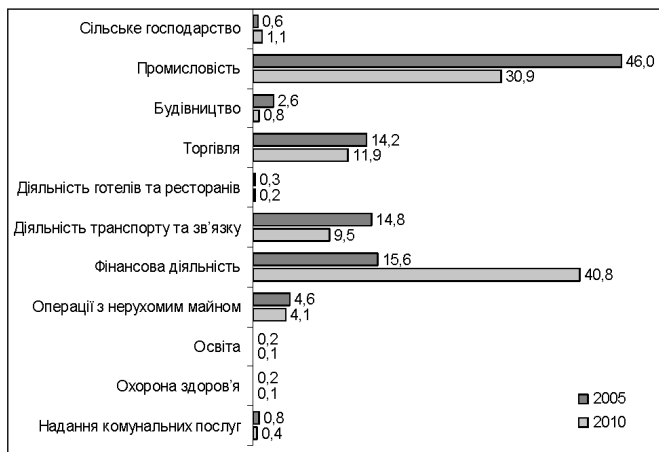
а) рейтинг за факторами на 2012 р.

б) зміна умов до попереднього періоду

Джерело: Doing Business. Measuring Business Regulations / The World Bank Group [Електронний ресурс]. – Доступний з сайту <http://www.doingbusiness.org>.

Рис. 5. Розподіл обсягу сплачених податків за видами економічної та промислової діяльності, %

а) прямі податки (податок на прибуток): економіка

б) прямі податки (податок на прибуток): промисловість

в) непрямі податки (ПДВ, акцизи, імпорфтне мито)

Джерело: рис. (а, б): розрахунок за даними Держстату України про фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування та чистий прибуток для підприємств, що одержали прибуток; рис. (в) Структурні диспропорції в економіці України (за даними таблиць «витрати-випуск» за 2001-2008 роки). Аналітична записка / Мінекономрозвитку України. - К., 2010. - С. 11; Таблиця «витрати-випуск» України за 2010 рік в цінах споживачів. Стат. зб. / Держстат України. - К., 2012. - С. 31.

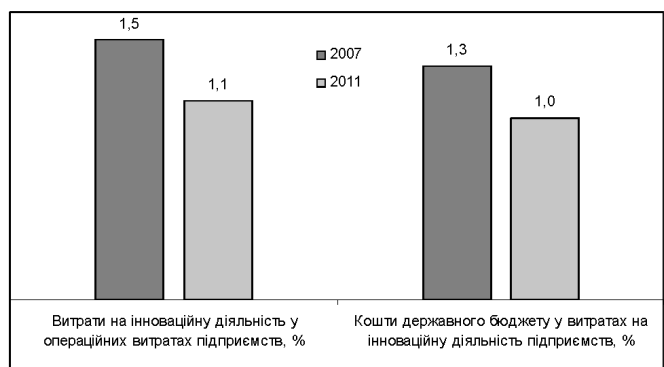
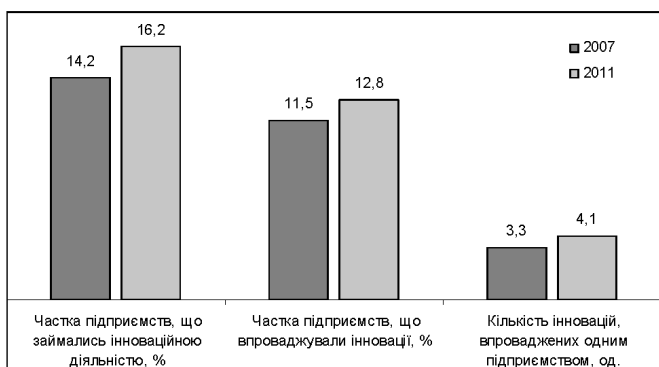
виробленої продукції промисловості становила 18,8%, водночас в обсягах сплаченого промисловою податку на прибуток – лише 8,9%, у обсягах, сплачених в економіці непрямих податків (ПДВ, акцизи) – 2,4%. Натомість для машинобудування ці показники становили відповідно 10,9% проти 16 та 8,9% (рис. 5).

Поширеним в Україні законним способом ухиляння від податків є реєстрація бізнесу в офшорах. Майже весь великий бізнес, що працює

в Україні, зареєстрований на Кіпрі. Тому саме цей бізнес, за висновками ряду експертів, є найбільшим неплатником податків. Наприклад, практично всі підприємства вітчизняної металургії належать кіпрській компанії «SCM Holdings Ltd», якою володіє відомий український бізнесмен і політик. Хімічна промисловість повністю монополізована кіпрською «DF Group», власником якої є інший, не менш відомий, вітчизняний підприємець. Особливістю української «офшоризації» є той факт, що всі власники офшорних компаній тісно пов'язані з владою або ж навіть займають високі державні посади. Тому сама влада, з одного боку, декларуючи принцип справедливості та рівномірності оподаткування для всіх суб'єктів, з другого – напругу порушує цей принцип, створюючи «податкові оази» для себе і «податкове пекло» для інших, що підтверджується наявною міжгалузеву невідповідністю між обсягами сплачених податків та виробленої продукції. Тому в частині умов оподаткування вітчизняна промислова політика не відповідає параметрам «м'якої» моделі, оскільки де-факто не створює однакових можливостей усім виробникам, причому не стільки через існування податкових пільг, скільки завдяки можливостям виведення підконтрольного владі бізнесу зі сфери оподаткування взагалі.

Держава практично не здійснює підтримку науково-дослідної діяльності компаній. Рівень інноваційної активності останніх залишається низьким. У 2011 році лише 16% підприємств промисловості займалися інноваційною діяльністю та 12,8% впроваджували інновації, середня кількість яких у розрахунку на одне підприємство становила чотири одиниці (рис. 6). Створення нових продуктів і технологій далеко не найважливіші напрями діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах хронічного дефіциту власних коштів і підвищених ризиків їх втрати при проведенні НДДКР. За цих же обставин залучити кошти ззовні на дослідження більш проблематично, ніж звичайні інвестиції. Витрати підприємств на інноваційну діяльність протягом тривалого часу перебувають у межах

Рис. 6. Здійснення підприємствами промисловості інноваційної діяльності та витрати на неї

Джерело: Розраховано за: Промисловість України у 2007-2010 роках. Стат. зб. / Держстат України. - К., 2011. - С. 76-81; Діяльність суб'єктів господарювання. 2010. Стат. зб. / Держстат України - К., 2011. - С. 96; Операційні витрати з реалізованої продукції за видами економічної діяльності у 2011 році; Наукова та інноваційна діяльність в Україні в 1990-2011 роках / Держстат України [Електронний ресурс]. - Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.

1-1,5% від операційних витрат. Хоча держава й передбачає відповідним законодавством фінансову підтримку виконання інноваційних проектів, стимулювання банків до їх кредитування, встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності⁴, проте в практичній площині вона цього не здійснює. Підтвердженням може слугувати мізерно низька, у межах 1%, частка бюджетних коштів у витратах підприємств на інноваційну діяльність.

Отже, висновок щодо неправомірності пов'язування неефективності промислової політики в Україні із застосуванням на практиці її «жорсткої» моделі однаковою мірою стосується і «м'якого» варіанту цієї політики, особливо враховуючи той факт, що жодного з елементів останньої в країні не було втілено. Вказана неефективність, на нашу думку, є прямим наслідком відсутності системи державного регулювання промисловості.

Не можна говорити й про наявність цілісної системи правового забезпечення підтримки й розвитку вітчизняної промисловості. Свого часу піднімалось питання про ухвалення окремого закону «Про промисловість», у відповідній державній програмі⁵ навіть ставилось завдання щодо його розробки. Проте до цих пір такого закону немає, хоча потреба в ньому залишається.

Для розвитку пріоритетних сфер держава тимчасово має взяти на себе підприємницьку функцію, створюючи нові або модернізуючи діючі виробництва в перспективних секторах. Подібні підходи у світовій практиці успішно застосовувались рядом країн, а модель такої держави отримала визначення як «держава розвитку» («Developmental State»)⁶. Нині підставами для державного підприємництва можуть бути такі чотири ключові обставини:

по-перше, держава поки що виступає єдиним суб'єктом господарювання, здатним взяти на себе ризики реструктуризування виробництва й створення нових секторів, оскільки недержавні інститути мінімізації цих ризиків практично відсутні, ще не скоро будуть створені та зможуть повноцінно функціонувати;

по-друге, приватний сектор в Україні у переважній більшості значно слабкий з огляду на світовий досвід, а тому не здатен об'єднати й акумулювати в короткий проміжок часу значні ресурси (фінансові, матеріальні, кадрові, інноваційні) для структурної модернізації та розвитку капіталомістких виробництв;

по-третє, держава має взяти на себе функцію створення потужного національного капіталу на ключових напрямках науково-технологічного розвитку, зіставного із зарубіжними корпораціями, здатного їм протистояти й з ним конкурувати, в іншому випадку слабкий і роз'єднаний національний капітал буде імплантований у структури транснаціональних компаній, що призведе до економічної, а згодом і до політичної залежності від розвинених країн;

по-четверте, держава повинна відіграти роль своєрідного імпульсу чи початкового поштовху для створення відповідних виробництв за існуючої структурної обмеженості виробництва та ринку в даний час та відсутності мотивів для їх подолання у приватного сектора.

В організаційній частині держава для досягнення поставлених цілей:

□ створює підприємства шляхом повної або часткової (поряд із приватним бізнесом) участі в їх статутному капіталі, беручи на себе організаційні витрати та інвестиційні ризики; не покриває збитки підприємств у випадку їх неефективної діяльності; вони (підприємства) ведуть господарську діяльність на рівних умовах з приватними компаніями, можуть мати поряд з останніми пільги з оподаткування та отримання фінансових ресурсів на період виходу виробництва на повну потужність та на здійснення НДДКР;

□ забезпечує розробку стратегічного плану розвитку промисловості в цілому та окремих стратегічних підприємств, бере участь у розробці виробничих оперативних планів; підтримує маркетингову та науково-дослідницьку діяльність компаній, залучаючи потенціал вітчизняної академічної, галузевої та освітньої науки.

□ готує за державний кошт, в т.ч. у провідних зарубіжних ВНЗ, управлінські, інженерно-технічні та робітничі кадри; бере на себе функції щодо постійного підвищення їх кваліфікації та соціального забезпечення;

□ відповідає за ефективне управління на підприємстві, при цьому може винаймати висококваліфікований менеджмент з-за кордону.

Поряд зі здійсненням активної політики реструктуризування виробництва держава має зосередитися на «вирощуванні» дієздатного і конкурентоспроможного вітчизняного бізнесу шляхом створення сприятливого інвестиційного та бізнес-клімату, широкого запровадження засобів горизонтальної підтримки суб'єктів, що в перспективі дозволить відмовитися від державного підприємства.

Зрозуміло, що створення в країні ефективної моделі «держави розвитку» не може обмежитися лише виконанням вищенаведених рекомендацій. Питання значно глибше і полягає в тому, наскільки сама держава в Україні зацікавлена і спроможна перетворитися на «державу розвитку». Відповідь на нього лежить у площині виявлення особливостей інституційної системи країни та поведінкових обмежень, що вони накладають на саму державу та на інших суб'єктів суспільного й господарського життя при формуванні їх мотивації до діяльності та виборі способів суспільного співробітництва.

Такий підхід дозволяє відійти від розгляду проблеми ефективності промислової політики у класичному ключі, зокрема лише від оцінки кризь призму «жорсткості» чи «м'якості» її моделей, які, про що свідчить світова практика, дають різний, іноді протилежний, результат у країнах із різними інституційними системами. Згідно із запропонованим підходом тенденції у виробничій сфері та превалювання тих чи інших пріоритетів в урядовій політиці й інструментів, якими вони досягаються, є відображенням і результатом суспільно-політичних процесів, зокрема, у сфері інституційно-оформленої конструкції стосунків між їх суб'єктами – державою, бізнесом та суспільством. Вплив кожного з цих суб'єктів на економічні процеси визначається його місцем в ієрархії, яку формує інституціональний устрій країни, з двома іншими суб'єктами. Це місце також зумовлює міру задоволення потреб та інтересів як самого суб'єкта, так і країни в цілому. Оскільки саме держава є генератором і носієм промислової політики, формування стратегії та механізмів розвитку вітчизняного промисловості, які дозволили б задовольнити інтереси насамперед суспільства, слід здійснювати з урахуванням особливостей держави як інституту та її місця у названій ієрархії⁷. Це дозволить скорегувати чинну політику, пристосувати її до потреб українського соціуму.

ПОЯСНЕННЯ

¹ Завершення. Початок див. у №8, №9.

² Див.: Переваний політ вітчизняного авіапрому / Повідомлення прес-служби Рахункової Палати України від 23.05.2011 р. щодо результатів виконання Державної комплексної програми розвитку авіаційної промисловості України на період до 2010 року [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://www.ac-rada.gov.ua>>; Аграрне машинобудування – програмне відставання / Повідомлення прес-служби Рахункової Палати України від 03.05.2012 р. щодо результатів виконання Державної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу на 2007-2010 роки [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://www.ac-rada.gov.ua>>.

³ Більш детально характеристики «м'якої» моделі промислової політики представлені у роб.: Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В.Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – С. 89-90. [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://www.nbuv.gov.ua/books/2009/09kyrmer.pdf>>.

⁴ Україна вийшла на перше місце в мире по количеству налогов / Новини Інтернет-видання «Коментарии» від 05.03.2012 [Електронний ресурс]. – Доступний з <<http://money.comments.ua/fair/2012/03/05/326225/ukraina-vishla-pervoe-mesto.html>>.

⁵ Див.: Закон України «Про інноваційну діяльність» (стаття 6, стаття 17) від 4 липня 2002 року № 40-IV / Відомості Верховної Ради України від 06.09.2002 – 2002 р., № 36, стаття 266.

⁶ Див.: Заходи щодо реалізації Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки (Додаток до Програми) / Державна програма розвитку промисловості на 2003-2011 роки // Постанова КМ України від 28 липня 2003 р. № 1174.

⁷ Зарубіжний досвід формування та діяльності «держав розвитку» див., наприклад, у роб.: V. Fritz and A. Rocha Menocal. (Re)building Developmental States: From Theory to Practice / Overseas Development Institute. – Working Paper 274, September 2006. – London. – 41 p. [Електронний ресурс]. – Доступний з <www.odi.org.uk/resources/docs/2328.pdf>; Саблін К.С. Государство развития: опыт зарубежных стран и Россия / Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. Выпуск 40-1. – 2011. – С. 32-40 [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npdntu_ekon/>.

⁸ Особливості інституту держави в Україні представлені, зокрема, в попередніх роботах автора. Див.: Кіндзерський Ю. Институциональная деструкция государства и проблемы промышленной политики в Украине / Общество и экономика. – 2009. – № 8-9. – С. 43-56; Кіндзерський Ю. Деформация института собственности в Украине и проблемы формирования эффективного собственника в неэффективном государстве / Вопросы экономики. – 2010, №7. – С. 123-134; Кіндзерський Ю. Институт держави і проблеми оновлення промислової політики в Україні / Економіка України. – 2011, №1. – С. 48-58.